

Finn ut hva partiet du har tenkt å gi din stemme ved stortingsvalget 2017 mener om EU og EØS.

Valget er ditt!

HVA MENER PARTIENE OM EU, EØS OG SCHENGEN?

Vi har gjennomgått programformuleringene til:

- Arbeiderpartiet
- Fremskrittspartiet
- Høyre
- Kristelig Folkeparti
- Kystpartiet
- Miljøpartiet De Grønne
- Rødt
- Senterpartiet
- Sosialistisk Venstreparti
- Venstre

EU, EØS og Schengen i partienes valgprogrammer ved stortingsvalget 2017

Innholdsfortegnelse

ARBEIDERPARTIET	2
<i>Partiprogram 2017–2021</i>	2
FREMSKRITTSPARTIET (FRP)	5
<i>Prinsippprogrammet</i>	5
<i>Handlingsprogrammet</i>	5
HØYRE	8
<i>Program for 2017–2021</i>	8
KRISTELIG FOLKEPARTI (KRF)	10
<i>Stortingsprogram 2017–2021</i>	10
KYSTPARTIET	13
<i>Program 2017–2021</i>	13
MILJØPARTIET DE GRØNNE	15
<i>Arbeidsprogram 2017–2021</i>	15
RØDT	20
<i>Arbeidsprogram 2017–21</i>	20
SENERPARTIET	24
<i>Prinsipp- og handlingsprogram 2017–2021</i>	24
SOSIALISTISK VENSTREPARTI (SV)	28
<i>Prinsippprogram 2015–2019 og arbeidsprogram 2017–2021</i>	28
VENSTRE	32
<i>Stortingsvalgprogram 2017–2021</i>	32

Om dette notatet

Nei til EU har gjennomgått partiprogrammene for kommende stortingsperiode 2017-21 for alle de åtte stortingspartiene samt Rødt og Kystpartiet. Dette notatet oppsummerer og gjengir alle partienes standpunkt som gjelder EU, EØS, Schengen og andre saker relatert til Norges forhold til Den europeiske unionen samt internasjonale investerings- og handelsavtaler som TiSA.

Notatet tar ikke stilling til de ulike partienes betoning og standpunkt, og det meste av teksten er sitater fra partiprogrammene. Hensikten er å samle partistandpunktene slik at velgere som er opptatt av Norges forhold til EU og EØS enklere kan vurdere partiene opp mot hverandre.

For å unngå overdreven bruk av sitattegn står alle direkte sitater fra partienes programformuleringer som innrykket tekst.

Programmene er i sin helhet tilgjengelig på partienes nettsider.

Arbeiderpartiet

Partiprogram 2017–2021

Programmets hovedpunkt om Norge og EU er kalt «**Europa og Norden**» (inngår i del 4 Sikkerhet og utenriks):

Europeiske land er Norges viktigste politiske og økonomiske partnere. Mange av dem er våre allierte i NATO. I sentrale områder som handel, miljø og klima, energipolitikk og migrasjon og asyl, fremmes våre interesser best gjennom å samarbeide med andre land i Europa.

Gjennom mer enn 20 år har EØS-avtalen vart en god plattform og sikret våre brede økonomiske interesser i samarbeidet med EU. Dette har vært en god periode for norsk nærings- og arbeidsliv. På tross av skjerpet konkurranse, har vi opplevd en rekordhøy vekst i sysselsetting og reallønn, fortsatt stabil lønnsfordeling, og en sterk vekst i offentlige tjenester.

Avtaleverket er styrket og trepartssamarbeidet er videreført. I det store bildet har vi bevart og videreutviklet vår samfunnsmodell. EØS-samarbeidet og den store arbeidsinnvandringen til Norge har imidlertid også bidratt til flere utfordringer for arbeidslivet, som det krever kraftfulle politiske tiltak å motvirke. En koordinert lønnsdannelse med brede tariffavtaler er sentrale elementer for denne modellen og et velfungerende arbeidsmarked i Norge. En tydelig markering av dette standpunktet er en viktig del av vår aktive politikk overfor EU.

Arbeiderpartiet er tilhenger av et sterkt politisk samarbeid i Europa. Ved to tidligere folkeavstemninger har vi derfor anbefalt å si ja til norsk medlemskap. Samtidig er det hos oss rom for ulike syn i EU-spørsmålet. Dersom et medlemskapsspørsmål skulle bli aktuelt skal det være gjenstand for ny landsmøtebehandling i Arbeiderpartiet.

Den nordiske modellen har vist seg både robust og fleksibel, også i internasjonale økonomiske nedgangstider. Vi vil videreutvikle den nordiske modellen, trygge velferdsstaten, styrke trepartssamarbeidet, og gjennomføre kraftfulle tiltak for å hindre sosial dumping og sikre et velfungerende og inkluderende arbeidsliv.

Det nordiske samarbeidet har lang tradisjon for sterk folkelig forankring. De nordiske landene har nå et felles energihjemmemarked. Det bør tas nye politiske initiativ for fortsatt nordisk samarbeid på områder der vi kan styrke den nordiske regionens stilling i Europa, også på det sikkerhetspolitiske området.

Arbeiderpartiet vil:

- Bidra aktivt til inkluderende vekst i Europa, og arbeide for å styrke det europeiske samarbeidet
- Stå tydelig opp for verdiene av et åpent, samarbeidende og nært sammenknyttet

- Europa i en tid der nasjonalisme, proteksjonisme og fremmedhat er på fremmarsj
- Utnytte handlingsrommet i EØS-avtalen maksimalt gjennom tidlig medvirkning i beslutningsprosessene og ved å gjennomføre politiske tiltak for et seriøst og organisert arbeidsliv
- Styrke arbeidsinnvandrernes rettigheter på arbeidsmarkedet og legge til rette for at flere organiserer seg
- Arbeide for å styrke EØS-fondet for anstendig arbeidsliv
- Styrke det nordiske samarbeidet i Europa, og ta flere felles nordiske globale initiativ
- Ta nye skritt i å utvide og fordype det nordiske samarbeidet på sentrale områder for en moderne økonomi, miljøteknologi, klimapolitikk, infrastruktur, og reformer innen utdanning og forskning
- Fortsette å bruke vårt fulle medlemskap i Det europeiske sosialdemokratiske partiet (PES) til å fremme våre syn på Europas utvikling

Under et de innledende punktene, «**Økonomi og finans**», står det at Arbeiderpartiet vil:

- Sikre markedsadgang gjennom EØS-avtalen og arbeide opp mot EUs organer for å trygge norske bedrifters muligheter til å konkurrere på lik linje i det europeiske markedet

I delen «Klima» heter det under omtalen av «**Internasjonalt klimaarbeid**»:

EUs klima- og energipolitikk er viktig for Norge og vil bli enda viktigere når EUs energiunion kommer på plass. Vi vil øke Norges innflytelse gjennom aktivt å påvirke EUs klima- og energipolitikk og ved å utnytte handlingsrommet som ligger i EØS-avtalen.

Partiet vil:

Bruke handlingsrommet i EØS til å fremme klimavennlige investeringer

Under punktet om «**Nasjonale utslippskutt**» heter det:

Målet om 40 prosent utslippskutt innen 2030 skal oppnås i samarbeid med EU. Både petroleumsvirksomheten og fastlandsindustrien i Norge er en del av EUs kvotesystem. I transport, jordbruk, bygg og avfall må det gjøres store utslippskutt nasjonalt. Det haster med å gjennomføre endringer som bidrar til faktiske utslippskutt.

I samme kapittel vil partiet:

Følge opp Paris-avtalen i samarbeid med EU, ved 43 prosent kutt i kvotepliktig sektor og 40 prosent kutt i ikke-kvotepliktig sektor innen 2030

Under punktet «**Aktiv næringspolitikk**» (i del 2 Næring og naturressurser) vil partiet:

- Bruke det offentliges innkjøpsmakt målrettet for å utvikle gode hjemmemarkeder for strategisk viktige næringer innenfor handlingsrommet i EØS-avtalen
- (...)
- Sikre industrien konkurransedyktige og langsiktige rammebetingelser som styrker Norge som vertsnasjon for fremtidsrettet industri blant annet ved å utnytte rammeverket i EU (...)
  - Sikre konkurransedyktige rammebetingelser for nye store industriinvesteringer, herunder garanti- og låneforsterkningsordninger som ligger innenfor regelverket om statsstøtte i EØS-avtalen

Under punktet «**Samferdsel og infrastruktur**» (i del 2) vil partiet:

- Bidra til at EU får et lovverk for luftfarten som gir insentiver for å kutte CO₂-utslipp og sørger for at europeiske selskaper er konkurransedyktige

I punktet «**Humanitær bistand og migrasjon**» (i del 4) heter det at partiet vil:

- Arbeide for å opprettholde og styrke Schengen-samarbeidet

Under punktet «**Jernbane**» (i del 2) vil Arbeiderpartiet blant annet:

- Sikre offentlig eierskap og kontroll i jernbanesektoren (...)
- Legge til rette for at også norske leverandører kan delta i konkurransen om fremtidig utbygging av jernbanen i Norge

Under punktet «**Luftfart**» (i del 2) vil partiet blant annet sikre anstendige lønns- og arbeidsvilkår i bransjen ved å:

- Arbeide for tydelige hjemmebaseregler som klart definerer arbeidsgiveransvaret
- Hindre bruk av bekvemmelighetsflagg ved å arbeide for lovgivning som hindrer at selskaper kan etablere seg med flere Air Operating Certificate (AOC) i ett eller flere land
- At det ikke skal være mulig å bytte ut norske og europeiske ansatte på norskregistrerte fly i interkontinental trafikk

Øke klimavennligheten ved å:

- Bidra til at EU får et lovverk for luftfarten som gir insentiver for å kutte CO₂-utslipp og sørger for at europeiske selskaper er konkurransedyktige
- Sikre nasjonal kontroll med samfunnskritiske områder som luftambulansetjenesten og helikoptertransporten på norsk kontinentalsokkel gjennom krav om norsk driftstillatelse for operatører av disse tjenestene
- Ikke innføre felleseuropeisk regelverk for helikopter offshore (HOFO)

Fremskrittspartiet (Frp)

Frp omtaler Norges forhold til EU i prinsippprogrammet samt i et eget kapittel i handlingsprogrammet, «Norge og Europa».

Prinsippprogrammet

sier at:

Den Europeiske Union (EU) ble i sin tid opprettet med formål om å fremme fred, frihet og samhandel i Europa. I den senere tid har imidlertid EU utviklet seg i overnasjonal retning. Her kan Lisboa-traktaten nevnes som eksempel. Man har beveget seg vekk fra de opprinnelige tankene, og beveget seg mot et overnasjonalt byråkrati i Brussel som legger hindringer i veien for folk flest. Derfor er FrP imot norsk medlemskap i EU.

På prinsipielt grunnlag burde det ideelt sett være en friest mulig bevegelse over landegrensene; av varer, tjenester, kapital og arbeidskraft. Dette forutsetter imidlertid at mennesker som bosetter seg i Norge ikke automatisk får velferdsrettigheter som belaster norske skattebetalere.

Handlingsprogrammet

omtaler EU-relaterte spørsmål flere steder.

Under «**Frihandel – toll/importvern**» vil FrP:

- at norske tollsatser og beskyttelsesregimer fjernes over tid.

Under «**Trygghet for liv og eiendom**» vil Frp:

- styrke grensekontrollen.

Kapitlet «**Norge og Europa**» beskriver partiets holdning til EU, EØS og Schengen slik:

Den Europeiske Union (EU) ble i sin tid opprettet med formål om å fremme fred, frihet og samhandel i Europa. I den senere tid har imidlertid EU utviklet seg i overnasjonal retning. Her kan Lisboa-traktaten nevnes som eksempel. Man har beveget seg vekk fra de opprinnelige tankene, og beveget seg mot et overnasjonalt byråkrati i Brussel som legger hindringer i veien for folk flest. Derfor er Frp imot norsk medlemskap i EU. EØS-avtalen sikrer norsk adgang til EUs indre marked, og er av vital betydning for norsk næringsliv. Det er viktig med forutsigbarhet og klare regler for handel i EØS-området. Frp vil arbeide for å forbedre EØS-avtalen med sikte på å sikre norske interesser. Avtalen må på enkelte områder tolkes strengere og om nødvendig reforhandles for å bedre ivareta norsk suverenitet og nasjonale interesser. Det er helt nødvendig å redusere eksporten av og tilgangen til norske velferdsytelser, samt

benytte muligheten til permanent grensekontroll. Vi må i større grad utnytte handlingsrommet ved bruk av tilpasningstekster og vetoretten.

Ytre Schengen-grense er under sterkt press, og flere Schengenland har liten evne til å kontrollere egen yttergrense, med de følger at personer ukontrollert strømmer illegalt inn i Schengenområdet. Denne problemstillingen må gripes tak i og løses, dersom avtalen skal videreføres i sin nåværende form. I Europa som område vil vi arbeide for en liberalisering av økonomien for å fremme vekst og velferdsutvikling. Det er viktig med et godt samarbeid med Europa for å søke gode løsninger når det gjelder spørsmål om sikkerhetspolitikk, miljøpolitikk, kriminalpolitikk og politiske områder som i sterk grad relaterer seg til frihandel, felles konkurranseregler og menneskelig frihet.

Fremskrittspartiet vil:

- arbeide for et fortsatt nei til norsk medlemskap i EU
- fjerne særnorske regler som blant annet forbyr innførsel av produkter som er lovlige i EU
- at norsk eksport av olje, gass og fisk dreier seg om viktige nasjonale ressurser som skal være underlagt norsk lovgivning og jurisdiksjon
- heve terskelen for å få del i norske velferdsgoder i forbindelse med arbeidsinnvandring fra EU, disse ytelsene bør lønns- og prisjusteres
- vurdere fortløpende om Norge er tjent med fortsatt medlemskap i Schengen dersom man ikke får kontroll på yttergrensene
- at Norges handel med EU skal styres gjennom EØS-avtalen, men deler av EØS-avtalen bør reforhandles

Om «**Nordmenn i utlandet**» sier programmet:

- At velferdsytelser som mottas i utlandet (ikke pensjon) skal lønns- og prisjusteres etter det landet man bor i.

Programmet sier under kapitlet «**Innvandringspolitikk**», punktet «**Arbeidsinnvandring**»:

I utgangspunktet bør Norge dekke behovet for arbeidskraft innen egen befolkning. Dette kan man sørge for ved å lage ordninger som stimulerer folks vilje til å arbeide, for eksempel ved å sette ned skattetrykket og få flere trygdede ut i arbeid. Behov utover dette kan i stor grad dekkes gjennom arbeidskraft fra EØS-området. Det bør også være mulig å hente arbeidskraft utenfor EØS-området, primært basert på tidsavgrensede kontrakter. Denne muligheten gjelder ikke for religiøse ledere.

Under punktet «Arbeid og velferd» står det:

Utvidelsen av EU i 2004, samt at vi har fri flyt av arbeidskraft innen EØS-området, har ført til at norske velferdsordninger er under press. Økt arbeidsinnvandring fra EØS-land og rask opptjening av velferdsgoder har ført

til økt eksport av enkelte velferdsordninger. Fordi norske stønader er fastsatt i forhold til norske priser og lønninger, gir dette svært god kjøpekraft i enkelte andre land.

Det norske velferdssystemet er sårbart for høy innvandring. Det er derfor behov for å finne nye løsninger som kan sikre fortsatt gode velferdsordninger, samtidig som det reduserer muligheten for å eksportere velferdsordninger ut av landet. Det er derfor behov for å reforhandle EØS-avtalens bestemmelser knyttet til arbeids- og velferdsordninger.

Finansieringsmodell og likebehandling av offentlig godkjente skoler

Fremskrittspartiet vil ha et finansieringssystem som likebehandler offentlige og private skoler. Private skoler er en viktig del av et mangfoldig og variert skole-Norge. Private skoler er også viktige for at valgfriheten skal bli reell for foreldre og elever.

Vi vil at pengene skal følge eleven gjennom en differensiert stykkprisfinansiering, uavhengig av om eleven går i offentlig eller privat skole (friskoler). Kommunen vil likevel ha et overordnet ansvar for at alle elever har et opplæringstilbud.

Fremskrittspartiet vil:

- vurdere hvorvidt utlendinger som kommer til Norge for å studere, skal måtte betale skolepenger på lik linje med det norske studenter må betale i studentens hjemland.

På området transport og kommunikasjon vil Fremskrittspartiet:

- selge NSB AS
- selge statens indirekte eierskap i Bring
- at flere jernbanestrekninger skal åpnes for konkurranse
- liberalisere løyveordninger innen transportsektoren

Høyre

Program for 2017–2021

Hovedomtalen av Norges forhold til EU er i programmets punkt «**Norges rolle i verden**»:

Tilgang til EUs indre marked er en viktig forutsetning for å sikre velferden i det norske samfunn. EU er og vil forbli Norges viktigste handelspartner. Samtidig påvirkes den norske samfunnsutviklingen i betydelig grad av vedtak fattet i EU. I denne politiske beslutningsprosess er ikke norske velgere representert. Det er et demokratisk problem. Høyre ønsker å erstatte EØS-avtalen med full deltagelse i EU. Dersom det blir aktuelt, må det avholdes folkeavstemning om norsk EU-medlemskap. Høyre vil prioritere en aktiv europapolitikk.

Under samme punkt vil Høyre:

- Være en garantist for EØS-avtalen og opprettholde et tett samarbeid med EU gjennom en aktiv europapolitikk.
- Sikre EØS-midler til forskning, klimatiltak, grønn økonomi, arbeid for menneskerettigheter og migrasjonstiltak.
- Være en pådriver for fri handel og inngåelse av nye og bedre handelsavtaler. For å støtte norsk eksport og for å ivareta norske bedrifter og arbeidsplasser bør Norge vurdere å slutte seg til en eventuell handelsavtale mellom USA og EU.

Partiet vil under punktet «**Trygge lokalsamfunn og et effektivt politi**»:

- Ha et tett justispolitisk samarbeid med EU og internasjonale organisasjoner om grenseoverskridende kriminalitet, menneskehandel og terrorisme.

Under punktet «**Streng asylpolitikk, god integrering**» vil partiet:

- Legge til rette for at høykvalifisert arbeidskraft, også fra land utenfor EØS-området, kan ansettes i Norge.

Partiet vil under punktet «**Digitale muligheter og delingsøkonomi**»:

- Arbeide aktivt for like konkurransevilkår på tvers av landegrensene i den digitale økonomien, blant annet ved å være en pådriver for EUs digitale indre marked.

Under punktet «**Digital infrastruktur over hele landet**» vil partiet:

- Utvikle regulering og rammeverk i god dialog med EU og delta aktivt i EUs arbeid med å realisere det digitale indre markedet, med mål om å fjerne handelshindringer.

Partiet vil under punktet «**Digitalisering av offentlig sektor**»:

- Prioritere utviklingen av det digitale indre markedet høyt i vårt samarbeid med EU og styrke det nordiske samarbeidet om digitalisering.

Under punktet «**Høyere utdanning og forskning**» vil partiet:

- Satse på EUs forskningsprogrammer og sikre rammebetingelser for norske aktører som deltar i EU-prosjekter.

Partiet vil under punktet «**Hjelp av spesialister når du trenger det**»:

- Arbeide for et internasjonalt forbud mot å bruke antibiotika som vekstfremmer i matproduksjonen og for et forbud i EU mot at veterinærer kan selge antibiotika.

I punktet «**Grønn omstilling og en bærekraftig framtid**» heter det:

Klimagassutslippene skal reduseres med minst 40 prosent innen 2030 sammenlignet med 1990-nivået. Kuttene skal gjennomføres i samarbeid med EU. De største nasjonale utslippsreduksjonene må tas i sektorene som ikke er omfattet av EUs kvotesystem, det vil si transportsektoren, landbruket og avfalls- og byggsektoren.

Under punktet «**Internasjonalt klimaarbeid**» vil partiet:

- Benytte EØS-midlene til å støtte forskning på og utvikling og bygging av fullskala anlegg for fangst og lagring av CO₂ i Europa.

Kristelig Folkeparti (KrF)

Stortingsprogram 2017–2021

Norges forhold til EU er omtalt i et eget programpunkt kalt «Europapolitikk»:

KrFs kristendemokratiske ideologi vektlegger behovet for forpliktende internasjonalt samarbeid der det ikke er hensiktsmessig at stater alene løser en utfordring. På europeisk nivå samarbeider Norge i dag med andre land gjennom blant annet Nordisk Råd, ulike avtaler med EU, Europarådet, NATO og OSSE.

Norden er vårt nærmeste regionale samarbeidsnivå, og samarbeidet med de nordiske landene er av avgjørende betydning for Norge. Infrastrukturen som binder landene sammen må styrkes for å bidra til økt samarbeid over grensene, og det kulturelle og språklige samarbeidet i Norden må utvikles videre. KrF mener Norge må arbeide for å styrke Nordisk råd og arbeide for at institusjonens status heves. Norden bør søke å komme frem til felles standpunkter og stå sammen som utenrikspolitisk aktør i flere viktige internasjonale spørsmål. Det sikkerhetspolitiske samarbeidet i Norden må forsterkes videre på tvers av ulik tilknytning til NATO og EU.

KrF mener at våre nåværende tilknytningsformer fremdeles er den beste løsningen på Norges forhold til EU. Gjennom EØS-avtalen sikres Norge adgang til EUs indre marked og tilgang på samarbeid innenfor blant annet utdanning og forskning. Samtidig slipper vi å miste nasjonal handlefrihet på en del områder som ville omfattes av medlemskap i EU, som EUs tollunion og felles landbruks- og fiskeripolitikk, som særlig ville være utfordrende for vår distrikts- og næringspolitikk. Vi beholder også større utenrikspolitisk handlefrihet der EU-landene nå taler med én stemme. EØS-avtalen innebærer imidlertid også demokratiske utfordringer ved at det tas beslutninger i EU som gjøres gjeldende for EØS-området som Norge i liten grad har mulighet til å delta i. KrF er ikke villige til å sette norsk næringslivs interesser på spill ved å si nei til EØS. Det er urealistisk å tro at vi kan få til en bilateral handelsavtale som gir like gode muligheter for tilgang til det europeiske markedet. KrF mener likevel Norge må utnytte de mulighetene vi har til å delta mer aktivt for å begrense de demokratiske utfordringene ved EØS-avtalen. Reservasjonsretten i EØS må benyttes når det er nødvendig.

Gjennom Schengen-samarbeidet er Norge del av avtalen om passfrihet i Europa. Flyktningkrisen som har ført til at hundretusener av mennesker søker seg til Europa, stiller kontinentet ovenfor store utfordringer. KrF mener Norge aktivt må bidra til å finne felles europeiske og internasjonale løsninger på utfordringene knyttet til migrasjon og unngå et kappløp mot bunnen der europeiske land konkurrerer om å være minst mulig attraktive, for å forsøke å få en minst mulig del av byrdene ved å ta imot mennesker på flukt. Norge må arbeide for å bevare passfriheten og mulighetene for mest mulig fri bevegelse av mennesker innad i Europa.

Romfolket har vært og er en uensartet gruppe som har vært på utsiden av samfunnet. De har vært forfulgt og trakassert og har ofte manglet basale rettigheter. Romfolket holder til i mange land, men er i liten grad integrert i og en del av de landene der de holder til. Romfolket har vært utsatt for alvorlig og systematisk offentlig trakassering og diskriminering i Norge og i Europa. Fortsatt er det mange brudd på grunnleggende menneskeretter og barn får ikke undervisning på likefot med andre barn. KrF mener at myndighetene i de europeiske land må anerkjenne at romfolket er en egen etnisk gruppe og jobbe mot vold og diskriminering. Myndighetene må straffe dem som utøver vold og diskriminering, gi romfolket identifikasjonspapirer og tilgang til sosiale goder, utarbeide et system for representasjon for romgruppen og sørge for at barn får skolegang. Norge må fortsatt gjennom sin innflytelse i Europa og gjennom EØS-midler arbeide for at romfolket får bedre vilkår.

Som medlem av NATO og ikke-medlem av EU, må Norge aktivt forsøke å bygge bro mellom disse institusjonene og unngå at viktige debatter om europeisk sikkerhetspolitikk foregår i fora der Norge ikke er tilstede. Vi bør så langt det er mulig tilstrebe at Europa står sammen i hvordan vi møter felles sikkerhetspolitiske utfordringer, gjennom blant annet samarbeid i Europarådet og OSSE.

KrF vil

- styrke Nordisk råd som et koordineringsforum og institusjonens evne til å opptre som utenrikspolitisk aktør.
- styrke det nordiske sikkerhetspolitiske samarbeidet.
- beholde dagens tilknytningsformer til EU, og ikke søke om medlemskap. Dersom stortingsflertallet søker om EU-medlemskap, mener KrF at det skal avholdes folkeavstemning når forhandlingene er avsluttet. KrF vil respektere flertallets avgjørelse.
- utnytte vårt handlingsrom i EØS-avtalen og delta aktivt i arbeidet med felles
- europeiske løsninger på felles utfordringer.
- sikre passfriheten i Europa og samarbeide om europeiske løsninger på
- migrasjonsutfordringene.
- styrke samarbeidet med og gjennom Europarådet og OSSE.

Under punktet «**Informasjonssikkerhet**» vil partiet:

- videreutvikle det internasjonale samarbeidet om samfunnssikkerhet og beredskap innenfor rammen av NATO, EU og FN.

Det står under punktet «**Et relevant og fremtidsrettet forsvar**»:

Norges posisjon som et lite land med en sterk nabo, gjør at vi i sikkerhetspolitikken er avhengige av å ha et godt forhold til sterkere allierte. NATO er hjørnesteinen i norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Norge må fremdeles opptre som en pålitelig aktør innenfor NATO-samarbeidet. Vi må bevare et godt forhold til USA og sørge for at amerikanerne tar en aktiv

interesse i norsk sikkerhet, men også være villige til å si klart fra dersom vi er uenige i deres politikk. Vi må samarbeide nært med EU og europeiske allierte, og sørge for at Norges interesser blir ivaretatt i utviklingen av EUs sikkerhetspolitikk. Norge må også videreutvikle det nordiske forsvarspolitiske samarbeidet med Sverige og Finland.

Under punktet «**Ideelle organisasjoners plass i velferdssamfunnet**» heter det:

EU-direktivet om offentlige anskaffelser legger føringer på utformingen av det norske regelverket, men handlingsrommet for å legge til rette for ideelle organisasjoner er stort. Offentlige innkjøpere kan ta i bruk mange virkemidler for å sikre at ideelle aktører kan bidra i velferdstilbudet. Det kan være avtaler som utvidet egenregi, samarbeid gjennom offentlig støtte, bruk av løpende avtaler eller kjøp av tjenester under terskelverdi. En ren anbuds- og markedstenkning kan bidra til å svekke de ideelle aktørenes eksistens og forutsigbarhet, og dermed svekke tilbudet til den enkelte tjenestemottaker.

Det står under punktet «**Nullutslipp i alle sektorer**»:

Dersom målene skal nås er det et klart behov for å forsterke tiltak og virkemidler. For å bevege oss i retning av et nullutslippssamfunn må 2030-målene konkretiseres på hver enkelt sektor, med hovedvekt på transport, bygg, landbruk og avfall, som ikke er en del av EUs kvotesystem.

Under punktet «**Fred og forsoning**» vil partiet:

- stanse all norsk eksport av våpen og våpenkomponenter til autoritære regimer hvor det er risiko for at våpnene misbrukes til intern undertrykking, ytre aggresjon eller grunnleggende brudd på menneskerettighetene og tolke EU-kriteriet for menneskerettighetssituasjonen i mottakerland strengere enn i dag.

Under punktet «**Handel med land utenfor Europa**» heter det:

Den mulige TTIP-avtalen mellom EU og USA, kan også få konsekvenser for Norge. KrF vil ta stilling til en eventuell TTIP-avtale når det foreligger et forhandlingsresultat. Her må bedre markedsadgang for norske bedrifter veies opp mot mulige utfordringer for landbruket og for det nasjonale handlingsrommet til å regulere blant annet helse- og miljøstandarder og viktige velferdstjenester. Når det gjelder TISA-avtalen som Norge deltar i forhandlinger om, er det viktig for KrF at vår egen norske velferdsmodell, eller våre egne demokratiske organer, ikke blir undergravet eller begrenset på en måte som kommer store, multinasjonale selskaper til gode på bekostning av fellesskapet.

Kystpartiet

Program 2017–2021

I programmets punkt 1 «**Kystpartiets ideologi og grunnsyn**» heter det:

Vi vil begrense og kontrollere migrasjon over landegrensene. Vi sier nei til norsk medlemskap i EU og vil melde Norge ut av EØS og Schengen. Norge bør basere sitt forhold til EU på en handelsavtale som gir oss mulighet til å sikre nasjonal kontroll over arbeidsmarked, naturressurser og nøkkelbedrifter. Vi vil føre en streng innvandringspolitikk.

Vi sier NEI til handelsavtalene: TISA – TTIP – TPP – ISDS – BIT. (...)

Kystpartiet er imot norsk medlemskap i EU og EØS og er motstander av Schengen-avtalen. Norge kan for eksempel basere sitt forhold til EU på en handelsavtale eventuelt andre avtaler som gir oss mulighet til å sikre nasjonal kontroll over arbeidsmarked, naturressurser og nøkkelbedrifter. Kystpartiet ønsker folkeavstemming om EU – EØS – Schengen. Vi vil at grensekontrollen gjeninnføres mot EU.

Under punkt 7.4 «**Verftsindustrien**» står det:

Skipsverftsnæringen må sammen med forskningsinstitusjoner tilføres midler til forskning, utvikling og modernisering av næringen. Derfor vil vi ikke tillate at EU eller EFTAs overvåkingsorgan ESA strammer til konkurranserammene og verftenes vilkår. Norge må innføre tilsvarende ordninger som er innført i EU-regelverket for å stimulere til kompetansevekst og teknologiutvikling.

I punkt 13 «**Utenriks-, sikkerhets- og forsvarspolitik**» heter det:

Kystpartiet går inn for at EØS-avtalen og Schengen-avtalen sies opp.
Kystpartiet går inn for en frihandelsavtale med EU, eventuelt andre avtaler.

Under punkt 14 «**Innvandringspolitikk**» står det:

Norske myndigheter bør ha oversikt over hvilke personer som til enhver tid oppholder seg i vårt land. Norge bør si opp Schengen-avtalen og gjeninnføre passkontrollen på grensen til Schengen-landene.

(...)

Norsk arbeidsliv skal ikke baseres på import av utenlandsk arbeidskraft. I dag er EØS-avtalen et viktig hinder i kampen mot sosial dumping. Norske lønnsavtaler og arbeidsmiljø trues. Norge må si opp EØS-avtalen og gjeninnføre innvandringsstoppen overfor EU-borgere.

I punkt 15 «**Kriminalpolitikk**» heter det:

En alvorlig trussel mot vanlige folks trygghet er den frie flyten av kriminelle over landegrensene. Norge bør melde seg ut av Schengen, som forbyr passkontroll på grensen mot EU-området, og innføre kontroll av alle utlendinger ved norskegrensen. Vi bør være med å styrke det internasjonale politisamarbeidet gjennom Interpol.

Miljøpartiet De Grønne

Arbeidsprogram 2017–2021

Programmets hovedomtale av Norges forhold til EU er punktet «**Europapolitikk**» under kapitlet **Norge i verden**.

I avsnittet **Livskvalitet fremfor økt forbruk** står det at partiet vil:

Regulere delingsøkonomien med mål om å øke deling av varer og tjenester, samtidig som kunders og ansattes rettigheter og hensynet til statens inntekter ivaretas.

I programmets omtale av «**Offentlig og privat eierskap**» står det:

At viktig infrastruktur som veier, baner, kabler, nett, kloakk og drikkevann fremdeles i hovedsak skal eies av det offentlige eller samvirker.

I avsnittet om «**Internasjonal økonomi og handel**» heter det:

De Grønne er grunnleggende positive til samarbeid, investeringer og handel på tvers av landegrensene. Internasjonalt samarbeid er spesielt viktig for små land og for utviklingsland, og økt markedsadgang har bidratt til å løfte mange land ut av fattigdom. Samtidig har globaliseringen skapt utfordringer som vi må finne nye svar på. De økonomiske ulikhetene er i vekst både mellom land og innad i landene. I mange rike land har den økonomiske globaliseringen ført til økte forskjeller, der lavtlønnede grupper har opplevd stagnert eller redusert levestandard mens de rikeste har økt sine inntekter og formuer kraftig. Utviklingen mot et felles verdensmarked har i mange tilfeller skjedd på bekostning av lokalt mangfold, eierskap, folkestyre og trygge arbeidsplasser.

De Grønne vil reversere denne utviklingen gjennom en fordelingspolitikk som sikrer en mer rettferdig fordeling. De Grønne vil jobbe for handelsavtaler som fremmer en ambisiøs miljøpolitikk, anstendige arbeiderrettigheter, økt folkestyre og bedre dyrevelferd, og som sikrer norsk landbruk for fremtiden.

Det er uakseptabelt at forhandlingene rundt viktige handelsavtaler er preget av hemmelighold. De Grønne vil jobbe for større åpenhet rundt arbeidet med slike avtaler. Vi vil støtte utviklingslands legitime rett til i perioder å beskytte og favorisere eget næringsliv, men samtidig sørge for at internasjonale investeringer vernes mot illegitime inngrep fra lokale myndigheter.

De Grønne vil:

- Kreve at nye handelsavtaler stiller klare klima- og miljøkrav og er i tråd med Parisavtalen.
- Jobbe for større åpenhet i handelsforhandlinger slik at en opplyst demokratisk debatt kan finne sted.

- At Norges forhandlingsmandat skal vedtas av Stortinget i forkant av forhandlinger om større handelsavtaler.
- Bruke statlig eierskap og internasjonale samarbeid aktivt for å bekjempe skatteparadiser og økonomisk hemmelighold, herunder arbeide for en internasjonal konvensjon om økonomisk åpenhet og for opprettelsen av et internasjonalt skatteorgan i FN.
- Styrke skattemyndighetenes muligheter til å forfølge finanskriminalitet på tvers av landegrensene.
- Støtte utviklingslandene sine muligheter til å bygge opp egen industri og matproduksjon.
- Støtte avtaler som legger til rette for økte norske investeringer i utviklingsland, forutsatt at det skjer på de lokale innbyggernes premisser.
- Ta initiativ til en internasjonal koalisjon av oljeproduserende nasjoner som frivillig faser ut sin petroleumsvirksomhet i tråd med Paris-avtalen.
- Arbeide for en såkalt Robin Hood-skatt på omsetning av valuta og verdipapirer, som skal øremerkes tiltak for bærekraftig utvikling i FN-regi.
- Utrede straffeavgift eller andre sanksjoner mot land som ikke følger opp Parisavtalen og andre internasjonale miljøavtaler.
- Jobbe for at Norge blir verdens første Fairtrade-land.
- Sikre rimelige inntekter til bøndene, hovedsakelig finansiert av prisen på produktene ved et sterkt tollvern.
- De Grønne vil sikre at multinasjonale selskaper betaler skatt der hvor verdiskapningen finner sted. Dette krever helt nye tilnærminger til beskatningen av multinasjonale selskaper, og langt større innsyn i selskapers virksomhet enn i dag.
- Jobbe for at multinasjonale konsern skattelegges med en enhetlig tilnærming, slik at man skattlegger basert på hele konsernets globale overskudd, heller enn nasjonale datterselskapers overskudd.

Under «**Et grønt skifte i norsk næringsliv**» står det at De Grønne vil:

- Sørge for at energipolitikken gir gode vilkår for industrinæringer og datasentre.

Under «**Fornybar energi**» heter det at De Grønne vil:

- Føre en like offensiv politikk for energisparing som EU, og sette et mål om å redusere energiforbruket i Norge med 30 prosent innen 2030.
- Sikre at Norges energiresurser støtter Europas satsing på fornybar energi og støtte flere sjøkabler til Storbritannia og kontinentet.

For gründere og småbedrifter vil partiet:

- Verne om ordningen med redusert arbeidsgiveravgift i distriktskommuner og utvide ordningen innenfor rammene av EØS-avtalen.

I avsnittet om «**Kollektivtransport og jernbane**» står å lese:

Jernbane og tog er et integrert system som på grunn av kompleksitet og kapasitetsmangel, ikke er egnet for konkurranse. MDG vil stanse oppsplitting og konkurranseutsettingen av togdrift på norske skinner og etablere ett togselskap som har ansvar for både skinner og tog. På denne måten får vi færre grensesnitt, klare ansvarlinjer og et togtilbud for de reisende som både er kostnadseffektivt, hyppig, moderne og pålitelig.

De Grønne vil:

- Stanse konkurranseutsetting og fragmentering av togdrift på norske skinner og etablere ett jernbaneselskap som skal ha ansvar for både tog og skinner.

Under punktet «**Grønn varetransport**» vil De Grønne:

- Etablere en betalingsløsning for obligatorisk bombrikke for nyttetransport for å sikre lik konkurranse i transportnæringen.

Under «**Utdanning og kompetanse**» står det at:

De Grønne ønsker et sterkt offentlig utdanningssystem der alle har lik rett til god utdanning. Vi mener en begrenset andel ideelle og private aktører kan bidra til større mangfold og derfor er et positivt supplement i barnehagen og skolen, så lenge det ikke går på bekostning av det offentlige tilbudet.

I kapitlet **Arbeid og velferd** står det at:

Vi ønsker å få utredet vilkår for at statsborgere fra land utenfor EU-land skal sikres samme vilkår som EU-borgere når det gjelder midlertidig arbeidstillatelse. Dette vil kunne redusere omfanget av svart arbeid, og vil gi økte skatteinntekter fordi disse personene kan utføre arbeid innenfor bransjer hvor det er liten tilgang på norsk arbeidskraft. Samtidig må vi sikre at det reageres sterkt mot svart arbeid og overtredelser av arbeidsmiljøloven.

De Grønne vil:

- Videreføre prinsippet om allmenngjøring av tariffavtaler.
- Styrke tiltak mot svart arbeid og arbeidskriminalitet.
- Utrede vilkår for at personer med statsborgerskap i land utenfor EU skal kunne gis samme vilkår for midlertidig arbeidstillatelse som EU-borgere.
- Prioritere næringer der Norge har konkurransefortrinn.

De Grønne mener offentlige midler som hovedregel bør gå til å finansiere det offentlige helsevesenet. Et begrenset innslag av ideelle og private aktører kan bidra til å øke kvaliteten og mangfoldet i helsetilbudet er derfor positivt. Samtidig mener De Grønne at det er viktig å motvirke en todeling av helsevesenet der personer med god økonomi kan kjøpe seg til bedre behandling.

Kapitlet «Norge i verden» vier mye plass til Europa, handelsavtaler og migrasjon:

I årene som kommer må lojaliteten vår rettes utover mot det globale fellesskapet, ikke innover mot nasjonalstaten. De Grønne vil møte nasjonalistiske strømninger med et brennende og grenseløst engasjement for menneskehetens felles fremtid og en oppriktig vilje til å sette hensynet til det globale fellesskapet fremfor kortsiktige nasjonale interesser.

- Ta initiativ til en ny internasjonal konvensjon om finansiell åpenhet, og utvide kravene til land-for-land-rapportering.
- Jobbe for at WTO og handelsavtaler gir utviklingsland rett til å beskytte miljø og biologisk mangfold, egen næringsutvikling, samt menneskerettighetene, retten til fagorganisering og urfolks rettigheter.

Europapolitikk

Et tett og forpliktende europeisk samarbeid er avgjørende for å løse store utfordringer som klimaendringer, tap av biologisk mangfold, migrasjon og flyktningkriser, terrorisme, økonomisk ulikhet og kapitalflukt til skatteparadiser. De Grønne vil føre en aktiv europapolitikk og vil utvikle vårt samarbeid med EU. EU har bidratt positivt til fred og samarbeid i Europa etter andre verdenskrig, og har vært den fremste foregangsregionen for klimapolitikk i verden. Samtidig viser Brexit at den folkelige tilliten til EU i 2016 er på et historisk lavmål, et resultat av blant annet større økonomiske forskjeller, frykt for konsekvensene av økt innvandring og demokratisk underskudd. Sammen med våre europeiske søsterpartier vil De Grønne arbeide for reformer i EU-systemet og i EØS-avtalen, med mer innsyn, mer demokrati, bedre ivaretagelse av klima- og miljøhensyn og mer deltakelse som mål. De Grønne mener at Norge, som andre land, har ansvar for å bidra til å styrke internasjonalt samarbeid og internasjonale institusjoner. Samtidig vil en eventuell ny diskusjon om norsk EU-medlemskap forutsette reformer som styrker unionens demokratiske legitimitet. Et spørsmål av så dyptgripende karakter må avgjøres gjennom folkeavstemning.

De Grønne vil:

- Føre en aktiv europapolitikk og bidra til mer debatt om felleseuropeiske spørsmål i Norge.
- Samarbeide tett med EU om gjennomføring av klimapolitikken, samtidig som vi setter klare nasjonale utslippsmål.
- Bidra til felleseuropeiske løsninger for migrasjon, i tråd med Flyktningkonvensjonen og retten til fri bevegelse i Schengenområdet.
- Bruke reservasjonsretten i EØS-avtalen mot direktiver som strider mot viktige klima- og miljøhensyn eller som griper inn i saker som åpenbart må bestemmes av nasjonalstaten.

I avsnittet «**Flyktninger og asylpolitikk**» heter det at:

Et tett samarbeid i Europa og med land i Europas nærområder er nødvendig for å ivareta asylsøkeres og flyktningers grunnleggende rettigheter, og for å ivareta både flyktningene og den økonomiske, økologiske og sosiale bærekraften i landene som tar imot dem.

De Grønne vil:

- Arbeide for internasjonale avtaler som sikrer lovlige veier til Europa for de som trenger beskyttelse.
- Bidra til felleseuropeiske løsninger for å ivareta mennesker på flukt.

Arbeidsinnvandring

Arbeidsinnvandring er positivt for norske bedrifter, som slik kan rekruttere nødvendig og kvalifisert arbeidskraft fra utlandet. Norge er et rikt land med et attraktivt arbeidsmarked, og EØS-avtalen har bidratt til økt arbeidsinnvandring. De Grønne ønsker å legge til rette for arbeidsinnvandring også fra land utenfor EØS-området, med utgangspunkt i norske bedrifters behov for kompetanse og arbeidskraft. Det fordrer et enkelt og forutsigbart regelverk både for bedrifter og arbeidstakere, samt redusert saksbehandlingstid. Samtidig gir arbeidsinnvandringen utfordringer, både i form av økt konkurranse på arbeidsmarkedet, særlig for unge arbeidstakere, og i form av sosial dumping. De Grønne ønsker en planmessig innsats mot sosial dumping, både på nasjonalt og europeisk nivå.

De Grønne vil:

- Arbeide for et enkelt og forutsigbart regelverk for arbeidsinnvandring, for å sikre raskere tilgang på kvalifisert arbeidskraft, også fra land utenfor EØS-området.
- Støtte tiltak for å bekjempe sosial dumping knyttet til arbeidsinnvandring.
- Utvide adgangen arbeidstakere utenfor EØS-området har til å søke midlertidig arbeidstillatelse i Norge
- Støtte tiltak som kan dempe og veie opp for hjerneflukt fra fattige land.

Rødt

Arbeidsprogram 2017–21

I arbeidsprogrammet heter det:

En viktig årsak til at forskjellene øker er EØS-avtalen som påtvinger Norge EU sin politikk på områder som arbeidsliv, distriktpolitikk og næringspolitikk. Norge må ut av EØS-avtalen for å igjen kunne føre en selvstendig politikk.

Dette er noen av de første kravene Rødt vil jobbe for når vi kommer inn på Stortinget:

- Profittfri velferd – ingen skal tjene på velferdstjenester
- Folkeavstemning om EØS-avtalen

Rødt omtaler EU og EØS direkte eller indirekte i flere programkapitler og -avsnitt:

1.5 Holde velferdsprofitører borte fra offentlig tjenester

a. Skattepengene skal gå til felles velferd, ikke til privat profitt. Privatisering og konkurranseutsetting av velferdstjenester må stoppe, og privatisert tjenesteproduksjon må tas tilbake i offentlig eller ikke-kommersiell drift.

1.7 Basere handel over landegrensene på likeverdige avtaler under nasjonal kontroll

- a. EØS-avtalen må erstattes av balanserte handelsavtaler som sikrer nasjonal kontroll.
b. Ingen norsk tilknytning til TTIP eller TISA-avtalene.

De samme trygderettigheter som gjelder for nordmenn skal gjelde for flyktninger og innvandrere, uavhengig av botid. Innvandrere med lovlig opphold skal ha rett til uførepensjon på minst minstepensjonsytelse etter vanlige helsekriterier, uten forutsetning om tidligere medlemskap i folketrygden.

5. Et organisert arbeidsliv

Etter at AP, H og Frp opphevet forbudet mot bemanningsselskap har omfanget av utleie av lavtlønte østeuropeiske arbeidere eksplodert. Gjennom bruk av midlertidige arbeidskontrakter tvinges arbeiderne til å godta kutt i opparbeidede lønns- og arbeidsvilkår for å beholde jobben. Dette er sosial dumping og må bekjempes med alle midler. Kampen mot sosial dumping er ei forutsetning for å bevare fagbevegelsens styrke og dagens velferdsstat.

5.2 Stoppe sosial dumping og arbeidslivskriminalitet

- a) EØS-avtalen må sies opp og erstattes med en handelsavtale.

- b) Alle arbeidsinnvandrere ønskes velkommen til Norge på norske lønns- og arbeidsvilkår eller bedre.
- c) For oppholdstillatelse i Norge kreves ansettelse og en arbeidskontrakt med lønns- og arbeidsvilkår etter norske tariffavtaler. Kravet til lønns- og arbeidsvilkår etter norske tariffavtaler gjelder også den som levere tjenester til Norge gjennom utstasjonering fra andre EØS/EU land.
- d) Støtte kamper mot nedbemanning og utflagging, og kreve nye statlige industriarbeidsplasser for å bekjempe ledighet.
- e) For å avdekke sosial dumping må det innføres full innsynsrett uten restriksjoner for tillitsvalgte i lønns- og arbeidsvilkår.
- f) Arbeidstilsynet må styrkes for å kunne gjennomføre flere uanmeldte tilsyn og være en etat som er til stede nettopp for å beskytte arbeidstakerne på arbeidsplassen. Grove brudd på arbeidsmiljøloven må føre til øyeblikkelig stenging av virksomheten.
- g) Politiet må prioritere arbeidslivskriminalitet.
- h) Foretaksformen Norskregistrert Utenlandsk Foretak (NUF) må forbys.
- i) Transport mot betaling skal fortsatt kreve drosjeløyve. Uber er pirattaxi og forbudt. Dette forbudet må 2017 - 2021 23 opprettholdes.
- j) Fjerne dokumentasjonskravet fra allmenngjøringsloven. Det er opp til tariffparten å bestemme hvor lenge et slikt vedtak skal opprettholdes.
- k) Forbud mot kabotasjekjøring inntil bransjeavtale og andre virkemidler for å regulere utenlandsk transport i Norge er på plass.
- l) Gjøre det obligatorisk for alle utenlandske bedrifter og foretak som opererer i Norge å ha yrkesskadeforsikring for alle sine ansatte. Selv om en arbeider er utstasjonert fra utlandet for en kort periode, skal alle være forsikret når de jobber i Norge.
- m) For å sikre norske lønns- og arbeidsforhold også for de av oss som jobber til sjøs, ønsker Rødt at det benyttes NOR-registrering framfor NIS.
- n) Jobbe i fagforeningene for at tariffavtaler blir fulgt. Slå ned på brudd på tariffavtaler, også i uorganiserte bedrifter, der tariffavtalen er allmenngjort.

10. Antirasisme, innvandring og minoritetspolitikk

- f) Norge skal trekke seg ut av Schengenavtalen og Dublinkonvensjonen. Norge må være pådriver for at europeiske land tar felles ansvar for å gi flyktninger beskyttelse.
- g) Asylsøkere med avslag kan søke om oppholdstillatelse som arbeidssøker på lik linje med arbeidssøkere fra land utenfor EØS per i dag.

Det skal ikke stilles krav om botid for flyktninger og innvandrere. Alle skal ha de samme trygderettighetene.

14. Miljø, klima og energi

Ordninga med at kostnadene til nye og store overføringslinjer belastes alle strømkunder, må avvikles. Disse linjene er kommersielle transportveier beregna for eksport, med relativt store energitap, og ikke en del av strømforsyningen til folket.

- a) Inntil EØS-avtalen er sagt opp, må Norge kreve unntak for hele energisektoren.

15. Samferdsel og kollektivtransport

1. Jernbanen i Norge skal gjenreises som en samlet etat med ansvar for både infrastruktur, transport, vedlikehold og renhold. Den pågående oppsplittingen av jernbanene i Norge vil få store skadevirkninger.
2. NSB skal være statlig, og anbud i jernbanesektoren må avvikles.

e. Avslutte anbud for godstransport på jernbane. Ta tilbake CargoNett til NSB.

16. Mat og landbruk

1. At næringsmiddelindustrien fortsatt holdes utenfor EØS-avtalen i påvente av at hele avtalen sies opp.
2. At man øker tollbeskyttelsen av norske matråvarer og at det skal være sesongbeskyttelse på landbruksprodukter.
3. Økt lokal og nasjonal videreforedling av matvarer med en desentralisert struktur.

I kapitlet **Internasjonale investerings- og handelsavtaler** heter det:

Norge er en del av Europa. Vi kommer alltid til å handle varer, arbeide over landegrensar, studere i utlandet, feriere i utlandet og så vidare. Utallige handelsavtaler sikrer Norge mot flere handelshindringer eller økt toll. Norge er i dag tilknyttet EU gjennom EØS-avtalen. Dette er en ensidig avtale som tvinger Norge til å innføre direktiv på direktiv som EU vedtar, selv om Norge ikke er medlem av EU. Vi kan si nei til direktiver, men den politiske viljen til å motsette seg Brussel og EU er ikke til stede hos flertallet av dagens politikere på Stortinget. Rødt vil ha makten tilbake til folket, ikke til delegasjoner i Brussel og andre maktsentra som forhandler avtaler bak vår rygg, mot folkeviljen. Den overstatlige strukturen til EU og markedsliberalismen er noe folket i Europa ikke ønsker. Utallige folkeavstemninger i EU-land har vist dette, nå sist da britene stemte for utmelding av EU i juni 2016. Alt for lenge har Norge vært del av EØS-avtalen, alt for lenge har vi vært nødt å forringe norske lover og tariffavtaler for å tilpasse oss EUs «frie flyt». Rødt

krever folkeavstemning om EØS-avtalen, da folket aldri tidligere har hatt mulighet til å stemme JA eller NEI.

Regjeringa forhandler nå om TISA-avtalen. Avtalen omhandler alle tjenester som gjør at samfunnet tar ansvar for fellesskapet, altså den norske velferdsstaten. Med TISA blir den eneste mulige retninga mer privatisering. TISA-avtalen forbyr landene å ta tilbake tjenester som er privatisert. Makta over norske velferdstjenester flyttes fra kommunene og Stortinget til internasjonal storkapital. Forskjells-Norge vil vokse raskt.

TISA vil også åpne dørene for mer utenlandsk eierskap av bedrifter i Norge. Dette er en alvorlig trussel mot fagorganisering og trygge arbeidsplasser. I tillegg er det også en trussel mot bransjer i privat sektor hvor basisreguleringer som arbeidsmiljø, arbeidstid osv. kan bli sett på som handelshindringer og gjort umulig.

I underpunkter til dette kapitlet står det:

21.1 Hindre at EU-direktiver får forrang framfor norske lover, ILO-konvensjoner og tariffavtaler

1. Utnytte handlingsrommet i EØS-avtalen med å aktivt bruke reservasjonsretten.
2. EØS-avtalen binder oss til EUs markedsliberale politikk, men også den påtroppende (og hemmelige) handelsavtalen «TTIP» mellom USA og EU. Rødt er imot TTIP.
3. Si opp EØS-avtalen og erstatte den med en balansert handelsavtale som sikrer nasjonal kontroll.

21.2 Begrense lobbyisters og multinasjonale selskapers mulighet til å påvirke Norges politikk, samt stoppe økende privatisering av offentlige tjenester.

1. Kreve at Norge trekker seg ut av forhandlinger om «TISA-avtalen». Avtalens mål er ubgrenset global handel av tjenester, der multinasjonale selskaper vil beskyttes mot lover og regler som hindrer dem å tjene penger på handel av tjenester. Tilgang til helsetjenester, rent vann og o entlig utdanning er grunnleggende menneskerettigheter som vil kunne trues under TISA. Privatisering av slike tjenester av hensyn til handel er ikke noe vi kan godta
2. Norge bør ikke inngå ere bilaterale handelsavtaler uten at lav- og mellominntektslands interesser blir ivaretatt.
3. Norge må være en sterk pådriver for at multilateral handelspolitikk gir utviklingsland reelle påvirkningsmuligheter
4. Stoppe privatiseringen av offentlige selskaper og ta tilbake eierskapet til offentlig eie.
5. Hindre at handelsavtaler som WTO brukes som brekkstang for privatisering og markedsstyring av offentlig sektor, derfor må WTO-avtalen sies opp.

Senterpartiet

Prinsipp- og handlingsprogram 2017–2021

Norges forhold til EU har et eget kapittel i Senterpartiets program, kalt «**EU/EØS**»:

EU gir folkestyret dårligere kår. Unionen minner nå mer om en føderal statsdannelse, basert på liberalistiske prinsipper og fri flyt i Det indre marked. De pågående krisene, for eksempel knyttet til Euro- og Schengen-samarbeidet, viser svakheter i EU-systemet som Senterpartiet har advart mot gjennom tiår. Prisen det europeiske samfunnet har måttet betale for økt integrasjon og fri flyt, er større ulikhet og dårligere kontroll med arbeidsmarkedet og viktige ressurser. Den politiske og økonomiske integrasjonen har også svekket folkestyret og det politiske handlingsrommet.

EUs politiske og økonomiske union går en uviss framtid i møte, og nasjonalstatene løftes stadig oftere fram som alternativ til fjernstyring fra Brussel. Den britiske folkeavstemningen om EU-medlemskapet har skapt en helt ny dynamikk i Europa, og kommer trolig til å skape et nytt mulighetsrom for alternativer til EUs mål om en stadig tettere union. Norge må offensivt utnytte de mulighetene som den nye situasjonen skaper. Om det blir mulig, bør Norge aktivt samarbeide med Storbritannia om å skape en alternativ tilknytning til EU der både markedsadgang og nasjonal selvråderett sikres.

Senterpartiet mener at Norge må gå imot avståelse av suverenitet til EU gjennom EØS-avtalen. Samtidig er medlemskap i EU enda mer vidtrekkende enn EØS, blant annet når det gjelder landbruks-, fiskeri-, finans-, utenriks- og forsvarspolitik. Medlemskap i EU vil virke negativt på alle disse politikkområdene.

Senterpartiet vil erstatte EØS-avtalen med handels- og samarbeidsavtaler med EU for å sikre våre interesser. Vi vil ta Norge ut av Schengen-samarbeidet og gjeninnføre nasjonal grensekontroll. Så lenge Norge er en del av EØS, vil Senterpartiet arbeide for en aktiv bruk av reservasjonsretten og utnytte de mulighetene avtalen gir for å ivareta norske interesser.

Senterpartiet vil:

- Være garantist mot norsk EU-medlemskap og gå mot alle forsøk på å fremme en norsk søknad om EU-medlemskap.
- Erstatte EØS-avtalen med handels- og samarbeidsavtaler med EU. Det norske folket skal selv påvirke avgjørelsen om Norge skal være medlem i EØS, og har et framtidig mål om en folkeavstemning om Norges EØS-medlemskap.
- Redusere den norske EØS-kontingenten.
- At norske bidrag til økonomisk og sosial utjevning i Europa skal frikobles fra EØS-avtalen og skal utformes på grunnlag av nasjonale prioriteringer.

- Bruke reservasjonsretten i EØS-avtalen aktivt slik at Norge reserverer seg mot direktiver og forordninger som truer grunnleggende norske interesser eller hensynet til folks trygghet for arbeid, helse, miljø og sikkerhet.
- Avvise regelverk som ikke er EØS-relevant.
- Arbeide for tettere samarbeid med Storbritannia i EU- og EØS-spørsmål. Norge må åpne for britisk medlemskap i EFTA.

Som del av Senterpartiets verdigrunnlag heter det i punktet «**Demokratisk fellesskap i nasjonalstaten**»:

Et sterkt norsk folkestyre forutsetter en velfungerende nasjonalstat. Senterpartiet er imot å overføre myndighet til overnasjonale organer der norske velgere ikke lenger kan påvirke hvem de styres av. Senterpartiet er derfor mot norsk medlemskap i EU og EØS. Medlemskap i EØS medfører en trussel mot demokratiet og en rettsliggjøring og byråkratisering av det norske samfunnet som på sikt undergraver den velfungerende norske modellen.

Videre i verdigrunnlaget under punktet «**Næringsutvikling og vekst over hele landet gjennom aktiv bruk av norsk natur og ressurser**»:

At vi ikke er med i EU og valutaunionen har vært og er svært viktig for oss. Egen valuta har muliggjort økt konkurransekraft og omstilling uten høy arbeidsledighet og store kutt i offentlige budsjetter. Fallende oljepris er i stor grad kompensert med vekst i andre næringer som landbasert industri og reiseliv.

Under punktet «**Norge trenger en tillitsreform – stans byråkratiseringen**» heter det:

Senterpartiet er motstandere av EØS-avtalen. Avtalen medfører sentralisering av makt og at byråkratiets stilling styrkes på bekostning av folkevalgte politikere. Samtidig medfører EØS-avtalen at den dømmende makt, domstolene, styrker seg på bekostning av utøvende og lovgivende makt, regjering og storting. Rettsliggjøringen av politikken medfører mer regelstyring og byråkratisering. Ideen bak EUs regelverk er harmonisering og standardisering. EU-retten er mer detaljregulert enn norsk rett og med mindre rom for skjønn i forvaltningen. Resultatet blir byråkrati, stivbeint praksis og manglende lokal tilpasning.

Partiet vil under samme punkt:

- Utrede de omfattende byråkratioppgavene som følger av EØS-avtalen.

Under punktet «**Sterkere kommuner og fylkeskommuner**» vil partiet:

- Motvirke EØS-avtalens svekkelse av det lokale folkestyret så langt som tilknytningsformen åpner for, og på sikt si opp avtalen og inngå samarbeidsavtaler med EU som ivaretar lokale og nasjonale behov for selvstyre.

Partiet vil under samme punkt:

- Motvirke EØS-avtalens svekkelse av det lokale folkestyret så langt som tilknytningsformen åpner for, og på sikt si opp avtalen og inngå samarbeidsavtaler med EU som ivaretar lokale og nasjonale behov for selvstyre.

Under punktet «**Grønn vekst**» vil partiet:

- At Norge utnytter handlingsrommet i EØS-avtalen for å sikre konkurransedyktige rammebetingelser for nye, store investeringer i klimavennlig industri i Norge.

Innledningen til delen «**Arbeid og velferd**» lyder:

Norge har opplevd stor arbeidsinnvandring fra EØS-området de siste årene. Det har tilført nødvendig arbeidskraft til et Norge i høykonjunktur. Næringer som bygg og anlegg, reiseliv og landbruk har vært avhengige av denne arbeidskraften.

Det finnes likevel utfordringer knyttet til høy arbeidsinnvandring. Lavere produktivitetsutvikling, lønnsvekst og status innenfor flere tradisjonelle håndverkerer er negativt for hele samfunnet. Det samme gjelder eksport av trykdeytelser og lavere yrkesdeltakelse blant nordmenn. Vi vet heller ikke hvordan dette vil utvikle seg i en lavkonjunktur.

Det overordnede hensynet er å ivareta det norske arbeidsmarkedet og vårt eget behov for sysselsetting. Vårt viktigste virkemiddel er ordnede forhold, trepartssamarbeidet og effektive kontrollmekanismer for å sørge for at norske lønns og arbeidsvilkår gjelder i Norge. Men det kan også bli aktuelt å gjeninnføre nasjonale reguleringer av arbeidsinnvandringen fra EØS-området utenom Norden. Dette skal i så fall skje i samarbeid med fagbevegelsen. De ordninger Storbritannia og EU blir enige om kan også bli relevante for Norge.

Gjennom utvidelsen av EU i 2004 og 2008 har forskjellene i arbeidslivet i EU og EØS-området økt kraftig. Flere av landene som arbeidsinnvandrerne kommer fra har svært høy arbeidsledighet, langt dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn i Norge og det sosiale sikkerhetsnettet er dårligere utbygd. Fortsatt stor arbeidsinnvandring gir en stor tilgang på arbeidskraft, som igjen presser norske lønns- og arbeidsvilkår nedover. Det gir press nedover for norske lønns- og arbeidsvilkår. Presset er ulikt fordelt mellom yrkesgrupper, aldersgrupper og arbeidsevne. De fagene som har dårligst vern gjennom språk, kvalifikasjoner og fagorganisering taper og blir hengende etter. Dette står i kontrast til Senterpartiets mål om jevnbyrdige forhold mellom folk i Norge. Det er vanskelig å oppnå full sysselsetting og et velorganisert arbeidsmarked samtidig som det er fri arbeidsinnvandring fra EØS-området.

I samme del vil partiet:

- At norsk arbeidslivslovgivning, norske tariffavtaler og ILO-konvensjoner implementert av Norge skal ha forrang foran EU-retten.

(...)

- At sikkerhetsklausulen i EØS-avtalen (art. 112) tas i bruk dersom fri flyt av arbeidskraft i EØS truer det norske arbeidsmarkedet.

Under punktet «**Velferd**» vil partiet:

- Arbeide for å endre reglene for EØS-borgeres trygderettigheter til den norske stat.

Under punktet «**Grensekontroll**» heter det:

Grensekontroll er et verktøy for å ha effektiv kontroll med hvem som krysser den norske grensen og hvem som befinner seg i landet. Senterpartiet vil si opp Schengen-avtalen og i stedet styrke det nordiske grensesamarbeidet.

Partiet vil under samme punkt:

- At Norge går ut av Schengen-samarbeidet og gjeninnfører nasjonal grensekontroll.

Som én av tre hovedsaker i delen «**Utenrikspolitikk og forsvaret**» heter det at partiet ønsker:

- Mer makt til Stortinget, mindre til EU.

I innledningen til denne delen heter det videre:

USA og Storbritannia er fremdeles våre viktigste allierte og to av de land vi handler mest med. Brexit vil sannsynligvis skape ny dynamikk også i Norges forhold til Europa gjennom at det oppstår et alternativ til dagens EØS-avtale. Dette må Norge følge svært tett med sikte på å utnytte de muligheter som oppstår.

Under punktet «**Internasjonal handel**» heter det:

Mulige handelsavtaler som TTIP og TISA vil kunne innebære en avgrensning av folkevalgtes rett til å styre utviklingen på sentrale samfunnsfelter. Avtalene truer offentlig sektor slik vi kjenner den, og dessuten mat- og miljøstandarder. Senterpartiet støtter ikke at Norge inngår handelsavtaler som innsnevrer norske folkevalgtes rett eller mulighet til politisk styring.

Sosialistisk Venstreparti (SV)

Prinsippprogram 2015–2019 og arbeidsprogram 2017–2021

I prinsippprogrammets punkt «**Norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk**» heter det:

EUs markedsliberalisme innebærer en systematisk styrking av kapitalkreftene på bekostning av fagbevegelsen og andre motkrefter i Europa. EU undergraver demokratiet og svekker muligheten for folkelig deltakelse. Utenfor EU står Norge langt friere til å kjempe for global rettferdighet i solidaritet med dem som trenger det mest. SV er derfor motstandere av norsk EU-medlemskap og EØS-avtalen.

Under punktet «**Kamp mot klasseforskjeller**» (prinsippprogrammet) står dette:

Avregulering og liberalisering av økonomien har de siste tiårene gitt økende sosiale forskjeller i Norge og andre vestlige land, etter en lang periode med mindre forskjeller. En viktig grunn er at arbeidstakernes andel av verdiskapingen har sunket, mens eiernes andel har økt. Det må ses i sammenheng med økt konkurranse over landegrensene, der lønn og arbeidstakernes rettigheter er blitt en viktig konkurransefaktor. EUs indre marked har bidratt sterkt til dette.

Den økonomiske krisen i Europa rammer millioner av europeere som blir kastet ut av hus og hjem og mister arbeidet. Den enorme arbeidsløsheten fører til stor konkurranse om jobbene og stor forflytting av arbeidskraft mellom landegrensene.

Gjennom EØS-samarbeidet trues faglige rettigheter når arbeidsinnvandring skjer kun på arbeidsgivernes premisser, og seriøst næringsliv taper i konkurransen mot useriøse aktører. SV ønsker innvandret arbeidskraft velkommen, men mener arbeidsinnvandringen må være underlagt reguleringer som sikrer norske lønns- og arbeidsvilkår i Norge og hindrer utnyttelse. SV kan ikke akseptere en utvikling der utenlandske arbeidere gjør de tyngste jobbene for lave lønninger.

I innledningen til kapitlet «**Global rettferdighet**» (prinsippprogrammet) heter det:

EU preges av massearbeidsledighet, fattigdom og kollaps i tilliten til det politiske systemet. I mangel på gode, demokratiske alternativer vender folk seg i stadig større grad til høyreekstremer og ekstreme religiøse grupper. Den beste medisinen mot Europas økende ekstremisme er politiske løsninger som sikrer verdige liv og trygge jobber for folk flest. Ved siden av å jobbe for å løse den sosiale krisa er Europa nødt til å samarbeide tett for å følge opp den trusselen som ekstremismen utgjør.

Under punktet «**Internasjonal organisering**» (prinsippprogrammet) fastslår partiet:

SV stiller seg derimot skeptisk til overstatlighet der denne trekker beslutninger lenger bort fra befolkningen og dermed svekker deres demokratiske rettigheter. Dette gjelder blant annet EUs overnasjonalitet, der beslutninger av avgjørende betydning for de enkelte lands samfunnsorganisering tas lengst mulig unna folket. Overnasjonale ordninger av denne art er et dobbelt onde; folkestyret svekkes og blir erstattet med en nyliberalistisk økonomisk orden som verken er demokratisk eller forenlig med sosialismens mål og verdier.

I arbeidsprogrammet er det særlig punktet «**Handel og handelsavtaler**» som omhandler Norges forhold til EU:

SV er motstander av norsk EU-medlemskap. EU er ingen tradisjonell handelsavtale, men en overnasjonal union. EU-medlemskap innebærer felles landbrukspolitikk, felles fiskeripolitikk, felles handelspolitikk og felles valuta. SV mener at Norge må bevare nasjonal selvråderett. EU-landene er våre nære naboland. SV ønsker derfor omfattende samarbeid med EU.

EØS-avtalen er udemokratisk. Norge overtar direktiver fra EU uten at vi har innflytelse over dem, og avtalen gir mindre handlingsrom for å regulere markedene. SV arbeider derfor for å få erstattet EØS-avtalen med en handelsavtale, som er omfattende nok til å sikre norsk markedstilgang til Europa, og samtidig sikrer norsk selvråderett.

Så lenge EØS-avtalen består, må reservasjonsretten tas aktivt i bruk av norske myndigheter. Særlig viktig er det å hindre at EU-domstolens mange kjennelser om avregulering av arbeidsmarkedet får effekt i Norge.

Flere inngåtte frihandelsavtaler og pågående forhandlinger inneholder en uakseptabel flytting av makt fra stater til flernasjonale selskaper. Dette gjelder særlig overstatlige domstoler der selskapene kan saksøke stater for tapt profitt og profittmuligheter. SV er motstander av slike domstoler.

SV vil:

- **Gå mot norsk medlemskap i EU.**
- **Kreve en offentlig evaluering av Schengen-avtalens konsekvenser.**
- **Arbeide mot internasjonale handelsavtaler som svekker forbrukervern, regler for miljøvennlig produksjon, og som overfører makt og myndighet fra nasjonale myndigheter til multinasjonale selskaper og tvisteløsningsdomstoler.**
- **At Norge legger til rette for at fattige lands interesser ivaretas i alle handelsavtaler, blant annet gjennom å trekke alle krav mot fattige land om økonomisk liberalisering.**
- **At Norge ikke inngår investeringsavtaler som gir investorer sterke pressmidler mot stater, som investor-stat-tvisteløsning og andre mekanismer for investeringsbeskyttelse.**
- **At Norges posisjoner i forhandlinger om handelsavtaler må være offentlige.**

- **Gå mot TiSA-avtalen**, som legger press på offentlige tjenester både i Norge og andre land, og som hindrer demokratisk selvbestemmelse.
- **Arbeide for å erstatte EØS-avtalen** med en ny handels- og samarbeidsavtale.
- **Bedre fattige lands tilgang til norske markeder** og vri norsk matimport bort fra EU og over til land i sør.
- **At kriterier om faglige, sosiale og demokratiske rettigheter og miljøvern skal prioriteres** over selskapers interesser i handelsavtaler som Norge inngår.
- **At internasjonale avtaler om miljø og rettigheter i arbeidslivet går foran WTO-regelverket.**
- **At Norge gjennomgår alle handelsavtaler vi har inngått**, med sikte på å si opp avtaler som undergraver det norske arbeidslivet, eller er til skade for vår eller andre lands selvråderett eller skatteinntekter.
- **At naturressurser som vann, villfisk og mineraler beskyttes mot privatisering** i alle handelsavtaler Norge tar del i.

Under punktet «**Økonomi og næringsliv**» (dette og videre punkter er fra arbeidsprogrammet), heter det at SV vil:

- **Føre en ny handelspolitikk.** Mer frihet for markedet kan ikke lenger være alle tings mål, arbeid til alle og lavere ulikhet må gå foran. Norge har nå muligheten til å forhandle fram en bedre avtale med EU enn dagens EØS, og si nei til avtaler som pålegger oss mer markedsliberalisme.

I punktet «**Et trygt og regulert arbeidsliv**» står det:

SV jobber for et arbeidsliv med trygge rammer, medbestemmelse og små lønnsforskjeller. Til nå har den norske modellen, i form av trepartssamarbeidet mellom arbeiderne, arbeidsgiverne og staten, bidratt til å gi oss et bedre arbeidsliv. Men nå er denne modellen truet. Useriøse aktører bidrar til at svart arbeid vokser fram, andelen fagorganiserte synker og EØS-avtalen begrenser arbeidstakernes makt og rettigheter i Norge. Samtidig svekker regjeringen arbeidsmiljøloven og arbeidstakernes vern. SV vil beskytte våre tilkjempede rettigheter i arbeidslivet ved å kreve norsk lønn i Norge, anstendige arbeidsvilkår for alle arbeidere og en uavhengig politikk overfor EU.

Partiet vil under samme punkt:

- **Ta reservasjonsretten aktivt i bruk så lenge EØS-avtalen består**, mot direktiver som svekker faglige rettigheter, den norske velferdsmodellen og vår helsepolitiske, forbrukerpolitiske og miljøpolitiske handlefrihet.

Under punktet «**Internasjonalt demokrati**» vil partiet:

- **Ivareta selvråderetten.** SV vil bevare kravet om ¾ flertall på Stortinget for å avgi suverenitet. I spørsmål om medlemskap i EU er det også et krav med flertall i folkeavstemning.

Partiet vil under punktet «**Barn på flukt**»:

- **Innføre tilsyn med tvangsreturer** i tråd med forpliktelser i EUs returdirektiv.

Venstre

Stortingsvalgprogram 2017–2021

Programmets hovedomtale av Norges forhold til EU er punkt 21.1 «**Mer europeisk samarbeid**». Det fremheves at «Venstre vil styrke samarbeidet med EU». Så står det:

De politiske skillelinjene i Europa går ikke bare mellom høyre- og venstresiden. Det er også tydelige konflikter mellom krefter som ønsker mer internasjonalt samarbeid og krefter som ønsker en mer isolasjonistisk politikk. Venstre er grunnleggende positiv til internasjonalt samarbeid. Vår tids største utfordringer er knyttet til klima, migrasjon og fattigdom. Disse utfordringene må løses i samarbeid med andre land. Bare gjennom internasjonalt samarbeid kan vi forebygge krig og konflikt og skape fred.

Gjennom 60 år har EU knyttet stormaktene i Europa sammen. Et tidligere delt Europa er forent, og stadig nye land har utviklet stabile og trygge demokratier. EU som institusjon har imidlertid ikke greid å etablere en bred folkelig forankring i Europa. Det er uenighet om hvor omfattende og dyptgripende samarbeidet skal være, og det er vanskelig for befolkningen i EU å ha nærhet og eierskap til beslutningene. Unionen må bli mer handlekraftig i de store spørsmålene, slik en har klart på miljøområdet. Samtidig må EU unngå å gi unødig detaljerte og standardiserte reguleringer. Tilliten til vår felles yttergrense må gjenopprettes, og EU må finne gode løsninger på felles utfordringer med migrasjon. Venstre mener at Norge må bidra i dette arbeidet.

Norge er en del av EUs indre marked gjennom EØS-avtalen. Avtalen sikrer fri bevegelse av personer, varer, tjenester og kapital og gir norske bedrifter adgang til verdens største økonomi. Norge er underlagt et felles regelverk på relevante områder, men vi har ikke mulighet til å delta i de formelle politiske beslutningsprosessene i EU. På den andre siden har vår nåværende tilknytning til EU gjort det mulig å føre en egen politikk på viktige områder.

Venstre vil ha et sterkere og mer handlekraftig EU. Norge bør ta en sterkere rolle for å bidra til at samarbeidet i Europa styrkes, særlig hvordan vi i fellesskap skal løse store grenseoverskridende utfordringer som demokratisk utvikling, klima og migrasjon. Et norsk EU-medlemskap kan bare avgjøres av Stortinget etter en ny folkeavstemning, og Venstres stortingsrepresentanter vil følge utfallet av denne.

Venstre vil:

- at Norge skal bidra til å finne felles europeiske løsninger på de store felles
- utfordringene, som klima og migrasjon
- at Norge skal bidra aktivt gjennom EØS-avtalen
- ha et sterkere og mer handlekraftig EU
- at et eventuelt norsk EU-medlemskap avgjøres av Stortinget etter en ny folkeavstemning

I punkt 2.2 «**Den frie forskningen**» vil partiet:

- satse på aktiv deltakelse i EUs rammeprogrammer

I punkt 3.5.5 **Vern av vassdrag** vil partiet:

- sørge for at EUs vanndirektiv implementeres på en god måte gjennom mindre bruk av unntak og utsettelse av miljømål for god vannkvalitet.

I punkt 3.5.7 «**Truede arter**» vil partiet:

- innføre EUs habitatdirektiv.

I punkt 8.5 «**Byggsektoren – et lokomotiv for det grønne skiftet**» heter det:

Det må stimuleres til at det velges produkter uten eller med lavt innhold av helse- eller miljøskadelige stoffer. I boliger må det ikke være tillatt å benytte miljøskadelige stoffer listet på Kandidatlisten til EUs kjemikalieforskrift (REACH) eller miljømyndighetenes prioritetsliste.

Under samme punkt vil partiet:

- at prinsippet om fossilfri bygge- og anleggsplass ligger til grunn ved offentlige byggeprosjekter. Norge bør implementere EUs bygningsdirektiv og innføre krav om nær nullenergibygg i 2020.

I punkt 9.6 «**Bedre ressursutnyttelse**» vil partiet:

- jobbe for å gi norsk fiskeri- og sjømatnæring friere adgang til EU-markedet.

I punkt 13 «**Innvandring og integrering**» heter det innledningsvis:

De aller fleste innvandrere til Norge kommer som arbeidsinnvandrere, og de aller fleste av arbeidsinnvandrerne kommer fra EU-land. Disse er en viktig ressurs for oss, og bringer med seg både kompetanse og nødvendig arbeidskraft. Venstre vil legge til rette for arbeidsinnvandring, men vil samtidig skjerpe innsatsen mot sosial dumping.

I punkt 13.1 «**Enklere arbeidsinnvandring**» står det:

Arbeidsinnvandrere tilfører samfunnet viktig kompetanse og bidrar til å dekke mangel på arbeidskraft i flere sektorer. Norge har gjennom mange år vært en del av et felles nordisk arbeidsmarked. Med EØS-avtalen og EFTA-konvensjonen er Norge også med i et felles europeisk arbeidsmarked. Statsborgere fra land utenfor EU har imidlertid store problemer med å få arbeidstillatelse i Norge. Det gjelder også utenlandske studenter som har fullført sin utdanning her i landet, og som har fått verdifull kompetanse som Norge i større grad må benytte seg av.

I punkt 13.6 «**Rask retur**» vil partiet:

- innføre tilsyn med tvangsreturer i tråd med forpliktelsene etter EUs returdirektiv.

I punkt 13.10 «**Tidlig tilrettelegging for arbeid**» vil partiet:

- tilby norskundervisningen og samfunnsundervisningen som inngår i introduksjonsprogrammet til arbeidsinnvandrere fra EØS mot en moderat egenbetaling.

I punkt 17.1 «**Personvern og retten til privatliv**» vil partiet:

- implementere den nye personvernforordningen fra EU, som stiller strengere krav til private og offentlige virksomheter og gir nye rettigheter til borgerne

I punkt 20.4 «**Økt samarbeid og aktiv internasjonal deltakelse**» heter det:

NATO-medlemskapet er grunnmuren i norsk sikkerhets- og forsvarspolitik. Samtidig må det forsvarspolitiske samarbeidet i Norden og med EU videreutvikles.

Europa må ta et større ansvar for egen sikkerhet innenfor rammen av NATO. Venstre er positiv til en felles europeisk sikkerhetspolitikk. EU vil også kunne være en viktig aktør i konfliktområder med en humanitær dimensjon, særlig der NATO eller USA velger ikke å delta. Nordisk og europeisk samarbeid kan også være en løsning på deler av Forsvarets utfordringer knyttet til struktur og ressurser.

I punkt 21 «**Globale utfordringer – vårt ansvar**» heter det innledningsvis:

Krig og konflikt forebygges gjennom tett og forpliktende samarbeid mellom folk og nasjoner. Sterke globale institusjoner og et felles globalt rammeverk, gir små stater som Norge mulighet for innflytelse og beskyttelse. Samtidig hindrer institusjonene større land i å tvinge gjennom viljen sin uten å ta hensyn til fellesskapet. FN er vår viktigste arena i de store internasjonale spørsmål. NATO-medlemskapet er vår sikkerhetsgaranti. EU vår viktigste partner når det gjelder handel og europeisk politikk.

Under samme punkt er et av partiets mål:

- å styrke samarbeidet med EU og andre internasjonale institusjoner for å løse utfordringer knyttet til klimaendringer, migrasjon og fattigdom.